

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

УДК 94 (477)

Сергій Павленко

ГЕТЬМАНСЬКІ ПОСОЛЬСТВА ДО МОСКВИ 1689, 1700, 1702, 1703 рр.

HETMAN EMBASSIES TO MOSCOW in 1689, 1700, 1702, and 1703

DOI: 10.58407/litopis.250612

© С. Павленко, 2025. CC BY 4.0

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5388-6875>

Метою публікації є оприлюднення та аналіз архівного документа «Випис про приїзд та відпуск гетьмана Мазепи з 24 жовтня по 29 листопада 1703 року», що відкриває нові перспективи для дослідження дипломатичного статусу Гетьманщини та її взаємовідносин із Московією у кінці XVII – на початку XVIII ст. У роботі застосовано **історико-компаративний метод** для зіставлення дипломатичних місій Гетьманщини з аналогічними представництвами інших держав. Проведено критичний аналіз джерел із метою спростування імперських наративів, які трактують відносини між Батурином і Москвою як односторонні відносини підлеглості.

Наукова новизна полягає у введенні до наукового обігу унікального документа, що засвідчує чисельність, статус і протокольну вагу гетьманських делегацій. Автор аргументовано доводить, що Іван Мазепа, використовуючи дипломатичні інструменти, зберіг суб'єктність Української держави в умовах протекторату. Документально підтверджено, що Батурин у той період став серйозним політичним гравцем, а відносини з Москвою були прагматичним партнерством.

Висновки. Дослідження засвідчує, що Україна в добу Мазепи зберігала ключові ознаки суверенності: власну армію, митну та податкову системи, а також владні інституції. Гетьманські посольства приймалися на рівні делегацій незалежних держав, що свідчило про визнання особливого статусу Гетьманщини з боку Московії. Встановлено, що модель взаємин між сторонами відповідала формату протекторату, а не принизливого васалітету, нав'язаного іншим підкореним народам.

Ключові слова: Гетьманщина, Іван Мазепа, дипломатія, Московія, протекторат, дипломатичний статус.

The purpose of the publication is to present and analyze the archival document titled “Record of the arrival and departure of hetman Mazepa from October 24 to November 29, 1703”, which opens new perspectives for studying the diplomatic status of the Hetmanate and its relations with Muscovy at the turn of the 17th – the beginning of the 18th c.

The study employs the **historical-comparative method** to match the diplomatic missions of the Hetmanate with analogous representations of other European states. A critical analysis of sources is conducted to challenge imperial narratives that portray the relationship between Baturyn and Moscow as a one-sided subordination.

The scientific novelty lies in the introduction of a unique document into academic circulation, which confirms the size, status, and ceremonial significance of the Hetmanate delegations. The author convincingly argues that Ivan Mazepa, through diplomatic instruments, preserved the agency of the Ukrainian state under conditions of a protectorate rather than a suzerainty. The document provides evidence that Baturyn at that time emerged as a serious political player, and its relations with Moscow were based on pragmatic partnership.

Conclusions. The research demonstrates that Ukraine during Mazepa's era retained key attributes of sovereignty: its own army, customs and taxation systems, and governing institutions. Hetmanate missions were received on par with delegations of independent states, indicating Muscovy's recognition of the Het-

manate's special status. It is established that the model of relations between parties corresponded to the format of a protectorate, rather than the humiliating vassalage imposed on other subjugated peoples.

Key words: Hetmanate, Ivan Mazepa, diplomacy, Muscovy, protectorate, diplomatic status.

У добу правління гетьмана Івана Мазепи до Москви час від часу приїжджали з переговорними місіями, з певних злободенних питань іноземні посольства, а також послы, резиденти. Як правило, перші були нечисленні, обмежувалися 4–6 особами. Не всі посланці держав мали слуг, перекладачів. Найбільш відомими були дипломатичні місії того часу від персів (1692), шведів (1699 р.). Іранське посольство Мохаммеда Хосейн хан-бека 1692 р. налічувало у своєму складі 155 чоловік¹. Шведська делегація, очолювана придворним канцлером Яганом Бергенгельмом, губернатором Андерсом Ліндгельмом, королівським секретарем Самуїлом Гьоте, прибула до Москви наприкінці липня 1699 р. з супровідною свитою в кількості 150 осіб².

Віднайдений нами в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського документ повідомляє про подібні дипломатичні місії в російську столицю й гетьманських посольств у 1689 р. (у складі 528 чоловік), 1700 р. (149³), 1702 р. (125), 1703 р. (156).

Копія «Випису про приїзд та відпуск гетьмана Мазепи з 24 жовтня по 29 листопада 1703 року»⁴ зроблена у XVIII ст. з архівних матеріалів Малоросійського приказу. Вона вміщена у збірнику грамот царів, договірних статей, що стосуються взаємовідносин московської влади з гетьманською.

Чим унікальне це джерело?

На перший погляд, тут скрупульозно описано, як приймали гетьманське посольство, які харчі та дарунки отримували керівник великої делегації, старшини, канцеляристи, представники допоміжних служб супроводу. Усе це, ясна річ, має певну історичну цінність і дає додаткові уявлення про реальність тієї доби.

Водночас опублікований нижче документ дає підстави поміркувати про досить особливий статус Гетьманщини в Московії. Фактично царські урядовці приймали українське посольство на рівні, співмірному з делегаціями суверенних держав. Протоколи зустрічі, частування, обдаровування прибулих українців вкладався у рамки подібних церемоніальних заходів, що практикувалися під час приїзду іноземних посольств. Отже, у добу Мазепи царськими урядовцями Гетьманщина ще трактувалася як союзницька держава, яка на основі договірних статей визнала зверхність московських монархів. Велика територія Війська Запорозького не набула статусу колоніального надбання царів, додаткової окупаційної землі, які слід було утримувати.

Таке дипломатичне трактування було зумовлене також і попереднім історичним досвідом. Спроба Москви у 1666 р. запровадити оподаткування гетьманців для поповнення власної казни завершилася потужним повстанням 1668 р. Цей урок наочно продемонстрував союзнику: порушення умов переяславських домовленостей 1654 р. неминуче веде до конфронтації, протистояння та породжує нестабільність поблизу російських кордонів.

Гетьман І. Мазепа час від часу використовував цей прецедент як інструмент захисту Батурина у своїх донесеннях царському двору. Він навмисно подавав перебільшену або спотворену інформацію про повстанські настрої запорожців та критичні настрої серед населення полків. Це було дієвим засобом для нейтралізації загроз, пов'язаних зі спробами обмеження гетьманської влади, із царськими намірами якнайповнішого використання українського війська у зовнішньополітичних кампаніях Московії.

У кінцевому підсумку згадане сприяло реалізації стратегічної мети – збереженню та розбудови Української державності у формі власних збройних сил, судової системи, а також податково-митної інфраструктури, підконтрольної виключно володарю булави.

Гетьманщина мала з Московією прикордонні межі з митницями та пропускним режимом. Її духовну своєрідність і відокремленість забезпечувала Київська митрополія, що діяла на гетьманських землях.

На відміну від сучасних утворень типу «ЛНР» і «ДНР», Гетьманщина володіла реальними атрибутами суверенності та чітко окресленим власним законодавством. Батурин не був столицею колаборантів чи резиденцією гетьмана-«слуги Москви» – навпаки, він зали-

¹ Бушев П. Путешествие иранского посольства Мохаммеда Хосейн хан-бека в Москву в 1690–1692 гг. *Страны и народы Востока*. Москва: Наука, 1976. Вып. XVIII. С. 136.

² Устрялов Н. История царствования Петра Великого. Санкт-Петербург: Тип-я II-го отделения собст. его имп. вел. канцелярии, 1858. Т. III. С. 329, 525.

³ У цю кількість увійшло 100 стрільців московського гарнізону Батуринської фортеці. Вони забезпечували охорону посольства до Москви та при поверненні його назад, у Батурин.

⁴ Виписка о приезде и отпуске гетмана Мазепы октября с 24, ноября по 29 число 1703 г., в сию ж выписку внесены бывшие его в прежних годах приезды и отпуски. *Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського*. Ф. VIII. Спр. 223/96. Арк. 557–594.

шався осередком політичної волі, де Мазепа діяв насамперед в інтересах своєї Вітчизни, а не царської влади.

Утворення у складі Посольського приказу підлеглого Малоросійського приказу було важливим доповненням до взаємовідносин Української держави з протектором насамперед на партнерській взаємовигоді, з дотриманням дипломатичного етикету, без примусу, із застосуванням політики обережності, ведення щорічних переговорів із наболілих питань. Тактика взаємодії передбачала:

- поважне ставлення царської влади до гетьмана та його підлеглих;
- уникнення прямого втручання Москви у внутрішні справи Гетьманщини, що дозволяло зберігати автономність української адміністрації та військово-політичної системи;
- попереднє обговорення рішень, які мав приймати царський двір щодо буття гетьманців;
- набір типової для тієї доби словесної улесливо-панегіричної фразеології з боку гетьмана в його кореспонденції до союзника.

Отже, протягом десятиліть складалася модель дипломатичного співробітництва між Батурином і Москвою, де кожна зі сторін намагалася дотримуватися певної дистанції, що не переростала в панібратство чи показну зверхність. Малоросійський приказ був не просто адміністративною структурою, а інструментом збереження української суб'єктності в умовах складної політичної гри.

Важливо зазначити, що після гетьманства І. Брюховецького, який відвідав Москву 1665 р. (з ним було 535 гетьманців⁵), його наступники Д. Ігнатович (Многогрішний), І. Самойлович вели переговори з Малоросійським приказом шляхом посилення своїх уповноважених довірників у російську столицю або приймання в Батурині впливових посадовців дипломатичного відомства. На нашу думку, 4 великі посольства І. Мазепи до Москви, 4 його поїздки на зустріч із Петром I (Рибне⁶, Воронеж⁷, Київ⁸, Жовква⁹) засвідчували, що Батурин у 1687–1708 рр. став серйозним політичним гравцем у реаліях тієї доби. Від нього певною мірою залежали результати реалізації московської активності в турецькому, польському, шведському напрямках. Насамперед ішлося не про мниму дружбу між Петром I та гетьманом, а прагматичну орієнтацію Москви на Батурин у виробленні стратегії щодо вирішення своїх проблем та інтересів. Хоча Мазепа не мав права згідно з Коломацькими статтями на прямі контакти з високопосадовцями, зверхниками інших держав, він все ж продовжив добре відпрацьовану ще за його попередника¹⁰ систему отримання вістей, відомостей із вуст поінформованих турецьких, польських, молдавських впливових діячів, керівників держав, магнатів. Цю місію часто виконували ченці-паломники (збирачі милостині), купці, козаки-торгаші, емігранти з сусідніх країн, полонені кримчани. Щомісяця гетьман отримував з усіх усюд багато новин, повідомлень, які робили картину буття прикордонних до Московії держав повнішою. Ця надзвичайна поінформованість робила його консультації, прогнози, оцінки надзвичайно цінними для вироблення кінцевих рішень у Москві.

Звернімо увагу й на таку деталь. «Під руку» московських царів у XVI–XVII ст. підпали, відійшли чимало ханств, орд, які, ворогуючи з сусідами-кочівниками, потребували надійнішого захисту. Усі вони, визнавши владу монарха-сюзерена, віддавали йому за військову підтримку, що йшла від російських гарнізонів збудованих фортець, данину в формі ясака (хутро, мед, риба)¹¹. Башкирці, наприклад, після входження у др. пол. XVI ст.¹² до складу Московії, фактично не мали центральної власної вертикалі влади, головні питання вирішували на з'їздах зверхників родів, і, сплачуючи натуральний податок кінями, хутром рисей, соболів, лисиць, час від часу повставали від непомірних зборів воевод¹³. Цікаво, що від них брався ясак так само, як із населення окупованих росіянами Казанського

⁵ Павленко С. Гетьман Іван Мазепа. Перше п'ятиріччя правління. Київ: Мистецтво, 2021. С. 145.

⁶ Павленко С. Шаблі Івана Мазепи. Розбудова Гетьманщини на межі XVII–XVIII ст. Київ: Мистецтво, 2025. С. 138–142.

⁷ Там само. С. 152–153.

⁸ Павленко С. Іван Мазепа. Київ: Альтернативи, 2003. С. 207.

⁹ Мончаловский О. Петр Великий в Галицкой Руси. Исторические записки и заметки. Львов: Тип-я Ставропигийского института, 1903. С. 22; Гербельский Г. Петро Перший в Західній Україні (1706–1707 рр.). Львів: Вид-во «Вільна Україна», 1948. С. 35; Павленко С. Військо Карла XII на півночі України. Київ: Вид-чий дім «Києво-Могилянська академія», 2017. С. 431.

¹⁰ Алмазов О. Гетьманські агенти як канал отримання гетьманом Лівобережної України І. Самойловичем відомостей про стан справ в Речі Посполитій (1672–1687 рр.). *Сіверянський літопис*. 2015. № 3. С. 3–10.

¹¹ Самигулов Г. Ясачные люди, иноземцы, ясак и дарообмен – практические размышления о теории. *Золотоордынское обозрение*. 2018. Т. 6. № 2. С. 363.

¹² Кулбахтин Н. Грамоты русских царей башкирам. Новые источники о добровольном вхождении Башкирии в состав Российского государства. Уфа: Гилем, 2007. С. 24–25.

¹³ Акманов И. Башкирские восстания XVII–XVIII в. – феномен в истории народов Евразии. Уфа: Китап, 2016. С. 44–45, 57–58, 111–203.

ханства, Сибірського ханства¹⁴. Отже, переважна більшість територій народів, що перейшла у васальну залежність до московських царів, поступово, десятиліття за десятиліттями втрачала ознаки регіональної самостійності, автономності як колишніх державних утворень. У них провідну роль швидко займала російська адміністративна система у формі воеводського управління.

Такий принизливий, «холопський» тип суверенітету був ідеальною моделлю Москви у взаємовідносинах зі «співчуваючими» їм землями. У цих реаліях, російських орієнтаціях Гетьманщина шляхом багаторічних переговорів, узгоджень, конфліктних протистоянь все ж виборолала статус недоторканості. Це був не зовсім ідеальний, але на порядок вищий ступінь взаємовідносин між Московією та Батурином у формі протекторату. Московія рахувалася із внутрішнім суверенітетом козацької держави, її владними інституціями. Слід зазначити, що на подібних взаємовигідних умовах співпрацювало з царями й Калмицьке ханство на чолі з ханом Аюкою. Його посольства до Москви, очолювані наблизеними довірниками, приймалися не так помпезно, як делегації І. Мазепи, але все ж вони були (1687 р. – 27 чоловік¹⁵; 1688 р.¹⁶; 1691 р. – 20 чоловік¹⁷; 1692 р.¹⁸; 1696 р. – 42; 1697 р. – 5¹⁹; 1698 р. – 10²⁰; 1699 р.²¹). Аюка, наприклад, взамін підтримки росіян постійно просив від них порох, свинець²², гармати²³.

Посольські прийоми українців і калмиків у Москві були схожі на церемонії, які надавалися представникам незалежних держав, і можуть трактуватися як спосіб підкупу та задобрення васалів із метою їх успішнішої інтеграції в структуру Московського царства.

Проте, на наш погляд, це робилося й тому, що російська сторона рахувалася з можливостями обох володарів, їх впливом на місцях. Мазепа, Аюка були сильними політичними фігурами. Від них у великій мірі залежав спокій на прикордонних землях.

Малоросійський приказ неодноразово запліщував очі на явно зрадливій дії гетьмана, всім розслідуванням доносів на нього не давав ходу. Думаємо, що це було не тому, що володарю булави стовідсотково вірили. Насправді у Москві, найбільше, прощали недружні до них кроки, дії зверхникам сусідніх держав. У цьому пересвідчують контакти Петра І, російських дипломатів із польським королем Августом ІІ, який то орієнтувався на військову допомогу Московського царства, спільний із ним союз, то у відповідний момент діяв на користь противників царя, зокрема шведів. Усе ж, незважаючи на останнє, попри очевидні зради Варшави, Москва не загострювала з правителем Польщі взаємовідносини, не зараховувала його в стан ворогів. Так само підлеглі хана Аюки не раз займали ворожу позицію щодо росіян та їхніх союзників (донських козаків), випалювали, грабували населені пункти останніх²⁴, продавали московців як рабів у Крим, Персію, Туреччину. Відомі посольства хана Аюки в Стамбул у 1692 р., 1693 р.²⁵ та ін. Калмицький володар у 1692 р. планував видати родичку за сина кримського хана²⁶. У 1693 р. він направив 8000 коней на продаж у Крим із супроводом у 1400 кіннотників²⁷. Через два роки у Бахчисарай пригнали кінський табун в 20000 голів²⁸. На початку 1695 р. кримське посольство, що приїхало до калмиків, дізналося про плани Петра І взяти Азов, і ця інформація допомогла підготувати османський гарнізон, підсилити його та зірвати плани загарбників²⁹. Попри це, росіяни вдавали, що нічого не сталося. І це зрештою допомогло їм мати в особі хана Аюки не ворога, союзника Османської Порти – геополітичного опонента Московії, а все ж таки примушеного обставинами до співпраці партнера у війні зі шведами, у жорстокому придушенні повстань башкирців, булавінців.

¹⁴ Доннелли А. Завоевание Башкирии Россией 1552–1740. Страницы истории империализма. Уфа: Ватан, 1995. С. 46–47.

¹⁵ Топкеев В. Аюка-хан и его время. Монография. Элиста: КалмНЦРАН, 2018. С. 99.

¹⁶ Там само. С. 110.

¹⁷ Там само. С. 125.

¹⁸ Там само. С. 128.

¹⁹ Там само. С. 148.

²⁰ Там само. С. 160.

²¹ Там само. С. 164.

²² Там само. С. 43.

²³ Там само. С. 92.

²⁴ Там само. С. 100, 113, 121, 127.

²⁵ Цюрюмов А. Калмыцкое ханство в составе России: проблемы политических взаимоотношений. Элиста: ЗАОР «НПП «Джангар», 2007. С. 101.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

²⁸ Khodarkovsky M. Where two worlds met: the Russian state and the Kalmyk nomads, 1600–1771. Cornell University Press, 1992. P. 127.

²⁹ Ibid. P. 128.

Схоже, попри очевидні докази співпраці І. Мазепи з Кримом³⁰, у Москві не наважувалися змістити гетьмана, бо явно побоювалися бунтів, заколотів на українських землях. На записку Б. Шереметева 1700 р. про підступність володаря булави³¹, Петро І дав лаконічну відповідь: «Черкаское непостоянство ведомо, а беречься от них всегда надобно»³². У цьому зв'язку нагородження І. Мазепи орденом Андрія Первозваного, прийомі в Москві посольств гетьманців 1700, 1702, 1703 рр. слід розглядати і як засіб російських урядовців до приборкання хитрого володаря, збереження його в орбіті реалізації імперських інтересів та використання козацького війська у формі суттєвої допоміжної сили у війні зі Швецією. При цьому згідно з грамотами царя від 1700 р.³³, 1701 р.³⁴, 1702 р.³⁵ гетьман був усунутий від очолювання затребуваних до Прибалтики городових полків, вони, прибувши до місць боїв з каролінцями, потрапили під безпосереднє управління російського командування.

Зрештою, курс Петра І на централізацію, його демонстративне ігнорування самотнієї владної моделі Гетьманщини, а також адміністративне впровадження Київської губернії на території, що традиційно належала гетьманцям, стали вирішальними чинниками, які підштовхнули Батурин до відкритого спротиву. Саме ці дії царської влади спровокували переломний момент, ту іскру, що запалила полум'я повстання мазепинців восени 1708 р. – як відповідь на грубе порушення союзних домовленостей з боку Москви.

Документ «Випис про приїзд та відпуск гетьмана Мазепи з 24 жовтня по 29 листопада 1703 року» містить відомості про забезпечення української делегації продовольством. Зокрема, у ньому йдеться як про норми споживання харчів, напоїв під час перебування у Москві в різні роки членів посольств, так і про винагородження їх ними та цінними подарунками, тканинами при від'їзді.

У цьому переліку привертає увагу велика кількість вина, пива для голови посольства та старшини. Так, гетьман щодня отримував по 8 чарок вина, по два відра пива (старшини відповідно по 4–5 чарок, 3 кружки пива). Згідно з традицією, заведеною у Посольському приказі, приїжджих гостей слід було «поить» до доброго сп'яніння, щоб вони в такий спосіб показали повагу государю та давали більше секретної інформації³⁶.

Важливою валютою Московії було дорогоцінне хутро звірів, що давало казні лише з Сибіру до чверті всіх доходів³⁷. Соболями щедро винагороджували приїжджих дипломатів. Наше джерело також засвідчує, що більшість представників українського посольства – залежно від статусу – отримала велику кількість різних сортів хутра. Так, генеральні старшини, полковники в 1689 р. везли додому по сороку (одиниця виміру – 40 штук вичинених шкур³⁸). Престижна поїздка до російської столиці була вигідною навіть для рядових слуг, візників, оскільки і їх винагороджували сукном. Соболі накопичувалися у гетьманській скарбниці як своєрідний валютний запас. Так, у 1708 р. росіяни заволоділи одним із місць зберігання мазепинських статків у Білоцерківській фортеці, де були сховані в кам'яниці «4 кафтана золотных, у трех мѣхх пластинчатые соболи, один с очонками и у четвертого мѣхх псичего соболя», «2 мѣхха пластинчатые соболие, мѣхх горностаевой, 3 сорока и восем пар соболей лисица черная»³⁹ та інші коштовні речі, одяг, килими.

У документі-джерелі немає інформації про мету приїзду гетьманських посольств, зміст переговорів, тому ми пропускаємо це питання для коментування, оскільки згадане більш-менш докладно викладено у наших попередніх студіях⁴⁰.

У публікації передані основні орфографічні особливості рукописного тексту, але літери, що не зустрічаються в сучасному російському алфавіті, не відтворені. Крім того, літера «ъ» («ер») в кінці слів опущена. Використовуються сучасні практики вживання вели-

³⁰ Алмазов О., Павленко С. Дві спроби Батурина у 1692–1693 рр. відійти від Москви. *Сіверянський літопис*. 2023. № 5. С. 66–88.

³¹ Письмо Петра І к Борису Петровичу Шереметеву (1700 г., 2 мая, Коломна). *Письма и бумаги императора Петра Великого*. Санкт-Петербург: Государственная тип-я, 1887. Т. І. С. 359.

³² Там само.

³³ 1700, серпень–вересень. Два листи гетьмана І. Мазепи, адресовані Петру І. *Доба гетьмана Івана Мазепи в документах* / Упор. С. Павленко. Київ: Вид-чий дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 202.

³⁴ Костомаров Н. Исторические монографии и исследования. Санкт-Петербург: Тип-я М. Стасюлевича, 1885. Т. 16. С. 246.

³⁵ Бантыш-Каменский Д. История Малой России от водворения славян в сей стране до уничтожения гетманства. Санкт-Петербург–Київ: Южно-русское книгоиздательство Ф. Иогансона, 1903. С. 359.

³⁶ Леонова А. Посольский «корм» как составная часть дипломатического дарообмена Московского государства XVI–XVII вв. *Вестник Томского государственного университета*. История. 2012. № 4 (20). С. 213.

³⁷ Павлов П. Пушной промысел в Сибири XVII в. Красноярск: Красноярский государственный педагогический институт, 1972. С. 102.

³⁸ Оглоблин Н. Обозрение столбцов и книг Сибирского приказа (1592–1768 гг.). Москва: Изд-е Императорского общества истории и древнейшей российской при Московском университете, 1901. Ч. IV. С. 80.

³⁹ Два документи 1708 р. про конфіскацію майна та коштів І. Мазепи у Білій Церкві та Києві / Підг. до друку С. Павленко. *Сіверянський літопис*. 2019. № 6. С. 70.

⁴⁰ Павленко С. Гетьман Іван Мазепа. С. 137–160; Павленко С. Шабля Івана Мазепи... С. 208–212, 230, 250, 415.

ких і малих літер на початку слова, титла розкриті, а оригінальна пунктуація замінена на сучасну.

У дужках вказуються номери аркушів (виділені жирним шрифтом) в оригіналі документа. Також у дужках зі знаком (?) позначені проблемні для прочитання місця. Буквенні позначення цифр замінено на арабські, старе візантійське літочислення доповнюється в дужках уточненням дати за юліанським календарем.

* * *

ВИПИС ПРО ПРИЇЗД ТА ВІДПУСК ГЕТЬМАНА МАЗЕПИ з 24 жовтня по 29 листопада 1703 р.

Выписка о приезде и отпуске бывшего гетмана Ивана Мазепы (Копия).

В 1703-м году октября 24 дня был в приезд к великому государю царю и великому князю Петру Алексеевичу, Всеа Великия и Малыя, и Белья Россия самодержцу Войска Запорожского обоих сторон Днепра гетман Иван Мазепа.

И при нем, гетмане, генеральной старшины и иных чинов людей:

генеральной ясаул Иван Скоропадской;

генеральной бунчужной Михайло Гамалея;

знатной войсковой товарищ и писар полковой нежинской Дмитрий Максимович;

знатной войсковой товарищ Иван Сулима;

знатной войсковой товарищ Клим Долгополой;

знатной товарищ и старый войсковый канцелярист Филип Орлик;

знатной товарищ и маеор артиллерской войсковый Фридерик Кениксек;

знатной товарищ войсковой Згур Стилевский;

войсковой канцелярист Дубяга;

конюшей Василей Цурка; (558→)

гетманской свойственник Яков Мальшевский;

аптекарь Самойла Викгнер;

лекар Анастасий Гречанин;

войсковые музыканты Иван Якубский да Максим;

дворяне Яков Иванов, Иван Богдановский;

дворецкой Иосиф Линевиц;

казначей Андрей Иванов;

обозной Гаврила Сидоров;

21 человек pokojевых;

20 человек слуг;

33 человека казаков при генеральной старшине и при иных;

26 человек конюхов;

7 человек кухарей;

28 человек челядников и хлопцов, которые при генеральной старшине и иных особах.

Всего при гетмане всяких чинов людей 156 человек.

Да у гетмана ж и у гетманской старшины, и у иных чинов 92 лошади (559→).

А что ему, гетману, и при нем будучим всех чинов людей дать его, великого государя, жалованья на приезде и почему давать подневного корму и питья, и что дать на отпуск, и в дорогу, о том выписано на пример:

В прошлом в 197 (1689) году июля в 25 день к великому государю был в приезде он, гетман Мазепа, и с ним генеральная старшина и полковники.

К Москве принят он, гетман, за Серпуховскими вороты.

Принимал государственного Посолскаго приказа дьяк Василей Бобинин.

Корета была с конюшни о шти возниках. На встрече были две роты подьяческие розных приказов да шесть рот стрелцов рейтарским строем стрелецкого полку с подполковником. Перед коретою ехал столповой прикащик Дорофей Иванов. Поставлен был на Большом Посолском дворе, что в Китае городе. (560→) Великого государя на приезде у руки гетман был на Москве августа в 11 числе. Явил и к руке звал, и о здоровье спрашивал думной дьяк Емельян Игнатьевич Украинцев. Того ж числа он, гетман, был у святейшаго патриарха. И светлейший благословил его образом. С столом к нему, гетману, послан степенной ключник Иван Мошков. Да и святейший патриарх с своим столом к нему, гетману, посылал же.

И во 198 (1689) году сентября в 10 день был он же, гетман, с старшиною великого государя у руки на приезде в Троицком Сергиеве монастыре.

Явил и о здоровье спрашивал думной же дьяк Емельян Игнатьевич, после явки послан столом путной ключник Лев Кругликов.

И к приезду его, гетманскому, изготовлено было и перевезено на Посолской двор с Кружечного двора по памяти и с приказу Малыя России питья 20 ведр вина двойного, 100 ведр пива простого, сто ж ведр меду вареного белого, то ж пива мартовского (561→) и росхожего четыре вари, пятьдесят возов лду. Да конского корму 50 возов сена, 100 четвертей овса, 10 сажень дров, 4 человека водовозов с лошадми из бочки и с телеги. А то питье и конской корм, и дрова приказано было столнику Тимофею Кудрявцеву да из Мещанской слободы мещанину Филке Олферову. Да из Земского приказа для работы 6 человек метелщиков.

А в приезде с ним, гетманом, было генеральной старшины: обозной, судья, писарь и ясоул, бунчужной, всего 5 человек. Да полковников: черниговской, полтавской, нежинской, миргородской, лубенской, всего 5 же человек.

Знатных войсковых товарищей 9 человек, гетманской племянник, 8 человек канцеляристов, переводчик, полковой старшины 13 человек (562→), знатных войсковых товарищей другой статьи 18 человек, товариства ж из дворян 8 человек, гетманский дворецкой, да знатной слуга, да немой, 4 человека казаков, 57 человек слуг, 4 человека хлопцев покоевых, 5 человек конюхов, 21 человек возниц, 15 человек музыкантов, 50 человек драгунов. При генеральной старшине 154 человек казаков; челяди, хлопцев 120 человек.

Да духовных особ:

2 человека игуменов, наместник, 5 человек иеродиаконов, 3 человека мирских. 3 человека мирских попов и дьяконов, да при них служек и челяди 15 человек. Всего з гетманом было всякого чина людей 528 человек. (563→)

Великого государя жалованья гетману поденного корму и питья на Москве дано:

Денег по рублю, питья по 8 чарок вина двойного, по полу ведру меду вареного, по ведру меду белого, по два ведра пива мартовского.

Генеральной старшине и полковником денег по 5-и алтын⁴¹, питья по 5-и чарок вина двойного, по три крушки меду вареного, пива мартовского по тому ж.

Знатным войсковым товарищем и канцеляристом, и полковой старшине денег по гривне, питья по 4 чарки вина, по 3 крушки меду, пива по тому ж.

Гетманскому дворецкому денег по 2 алтына, по 4 денги, питья по 4 чарки вина, по 3 крушки меду, пива по тому ж.

Другие статьи: знатным войсковым товарищам и дворяном денег по 2 алтына по 4 денги, питья по 2 чарки вина, по крушке меду, по 2 крушки пива.

Гетманским слугам и трубачам, и музыкантом, и драгунскому капитану, и казакам, которые при генеральной старшине и иных особах, денег по 2 алтына (564→), питья по 2 чарки вина, по крушке меду, по 2 крушки пива.

Драгуном по 10 денги, питья по 2 чарки вина, по 2 крушки пива.

Гетманским конюхам и возницам, и хлопцам, и челядником по 8 денги, питья по чарке вина, по крушке пива.

Духовным особам – игуменом денег по 5-ти алтын, питья по 3 крушки меду, пива по тому ж; наместнику, иеродиаконам по 2 алтына по 4 денги, питья по 2 крушки меду, пива по тому ж.

Мирским попам денег по 2 алтына, по 4 денги, дьякону по 2 алтына, по 2 денги, питья по 3 чарки вина, по 2 крушки меду, пива по тому ж.

Челядником, которые при генеральной старшине и иных особах, и монастырским слушкам по 6 денги, по чарке вина, по крушке пива человеку на день.

И как на приезде и на отпуске были они великого государя у руки, и им в те дни даван поденной корм и питье с поденным вдвое (565→). При гетмане ж и при старшине, и полковниках, и при иных особах 590 лошадей было.

Да и с того числа послано в Коломенские луга для паствы 372 лошади, а на Москве оставлено 218 лошадей, конского корму давано тем лошадем на 10 дней по возу сена, по четверти овса лошади, денгами за сено по 10 алтын. За овес по 4 алтын. Гетману ж со всеми при нем будущими людьми дано в приказ с Сытного дворца 20 ведр уксусу новгородского. На отпуске был гетман великого государя у руки сентября в 19 день. И посылан к нему з дворцов стол.

Да на отпуске дано гетману:

кафтан золотной на соболях з запанами, цена 861 рубль;

кубок с кровлею золочен, весом в 3 фунта в 16 золотников;

обяр золотная; байберек золотной;

2 бархата гладких мерою все по 11-и аршин, да соболей⁴² пара в 30 рублей (566→), сорок⁴³ в 170 рублей, сорок в 130 рублей, сорок в 100 рублей.

Генеральной старшине:

обозному, судье, писарю, ясаулу, бунчужному – всего пяти человеком, да полковником черниговскому, полковнику нежинскому, миргородскому, лубенскому, 5-ти человеком, по кубку человеку, и в том числе:

кубок фунт 89 золотников; кубок фунт 84 золотников; кубок фунт 78 золотников; кубок фунт 75 золотников; кубок фунт 91 золотников; кубок фунт 67 золотников;

кубок фунт 62 золотника; кубок фунт 42 золотника; кубок фунт 14 золотников;

кубок фунт 46 золотников.

Да по сукну кармазину⁴⁴ мерою по 5-и аршин, атласу по 10 аршин, тафты по 5 аршин, по сороку соболей, по 80 рублей сорок человеку.

⁴¹ 1 рубль = 10 гривень або 33 алтин, або 200 деньг (1 рубль = 100 копіюк; 1 гривна = 10 копіюк; 1 алтин = 3 копійки; 1 деньга = 0,5 копійки).

⁴² Хутро соболя як символ розкоші було предметом престижу. Використовувалося для пошиття парадного одягу старшини.

⁴³ «Сорок» – одиниця хутра (див. посилення 38).

⁴⁴ Кармазин – це дороге сукно темно-червоного (малинового) кольору, яке використовували для пошиття святкового або парадного одягу.

Знатным войсковым товарищам 9-ти человеком по сукну кармазину, по камке⁴⁵, по тафте⁴⁶, по 3 пары соболей по 10 руб. пара человеку. (567→) Племяннику гетманскому сукно кармазин, отлас, камка, тафта, 3 пары соболей по 10 руб. пара.

8-и человеком канцеляристом и переводчику по сукну кармазину, по камке, по тафте, по паре соболей по 5 руб. пара.

Полковой старшине 13 человеком да знатным войсковым товарищам 2-й статье 18 человеком по сукну кармазину, по камке, по тафте, по паре соболей, по 5 руб. пара человеку.

Товариству ж и дворяном 8 человек по сукну кармазину, по камке, по паре соболей по 5 руб. пара человеку.

Гетманскому дворецкому, да знатному слуге, да немому по сукну кармазину, по тафте, по паре соболей по 5 руб. пара.

Одному человеку казаку Якову Глуховцу сукна кармазин, камка, пара соболей в 3 рубля.

Казаком же Д-м⁴⁷ человеком по сукну аглинскому, по тафте, по паре соболей по 3 рубля пара.

Гетманским слугам 19 человеком (568→) вместо сукон полукармазинов, по сукну аглинскому, по тафте, по паре соболей по 3 руб. пара человеку.

38 человеком по сукну аглинскому, по паре соболей по 3 руб. пара.

Хлопцам покоевым 4 человека по сукну амбурскому⁴⁸, конюхам 5 человекам, возницам 21 человеку по сукну амбурскому, да по соболу, по 1 руб. соболь.

Войсковым музыкантам 15 человекам по сукну аглинскому, по паре соболей по 3 руб.

Драгунам 8 человеком по сукну амбурскому, да по соболу, по 1 руб. соболь.

Казаком, которые при генеральной старшине и иных особах, 154 человеком по сукну аглинскому, по паре соболей по 3 руб. пара.

Челяди и хлопцам 120 человеком по сукну амбурскому человеку.

Духовным особам 2 человеком игуменом по камке, да лисиц по 30 руб. человеку.

Наместнику тафта, пара соболей в 5 рублев (569→), иеродиаконам 5-и человеком, попам 3 человеком по сукну аглинскому, по паре соболей по 3 руб.

Дьякону сукно аглинское, пара соболей в 2 руб.

Челяди их 15 человеком по сукну амбурскому человеку.

Да в дорогу дано:

Гетману на корм 100 руб.

Генеральной старшине и полковником, и знатным войсковым товарищам, и канцеляристам, и казак, и духовным особам со всеми при них будучими людьми поденного корму на 10 дней по тому ж, почему им давано на Москве.

Да генеральной старшине, обозному с товарищи 5-ти человеком дано купя в ряду⁴⁹ по рыдвану⁵⁰ человеку.

Сверх того гетману ж дано пряных зелей и питья, и овощей.

Из Овощной палаты:

Шафиру, корицы, гвоздики, мушкатных арехов, мушкатного цвету по четверти фунта, имбиря, перцу по фунту (570→), ягод винных, изюму коринки⁵¹, миндалных ядер по 2 фунты.

2 головы сахару среднего весом 7 фунта, пол пуда пшена сорочинского⁵².

С Сытного двorca:

Пол бочки раманей⁵³, 6 ведр ренского⁵⁴,

2 ведра алкану⁵⁵, 3 ведра збитню⁵⁶;

8 ведр вина двойного, пуд патоки точеной;

30 лимонов; 4 ведра уксусу новгородского;

6 ведр уксусу московского.

Из Кормового:

20 полот⁵⁷ ветчины.

С Хлебенного:

2 трубы постилы⁵⁸ черной.

⁴⁵ Камка – дорога узорчата шовкова тканина, часто з вишитими або витканими орнаментами. Вживалася для пошиття царських шат, парадних жупанів, покривал, завіс і навіть для оздоблення ікон.

⁴⁶ Тафта – розкішна, щільна тканина з характерним глянцеvim блиском, яка здавна вважалася ознакою вишуканості та статусу.

⁴⁷ Мабуть, ідеться про 4 козаків (Д=4).

⁴⁸ Амбурське сукно – це дороге вовняне сукно, яке походить з Гамбурга (нім. *Hamburg*), одного з головних торгових центрів Європи у XVII–XVIII ст.

⁴⁹ Мається на увазі торгове місце на ринку.

⁵⁰ Велика закрита карета на високих ресорах для тривалих переїздів.

⁵¹ «Коринки» в цьому контексті – це різновид ізюму, тобто сушених виноградних ягід, але не будь-яких, а особливого сорту – дрібного, темного, безкісточкового. Він ще називається коринфським, бо походить із регіону Коринф у Греції.

⁵² Із українських Сорочинців Миргородського полку.

⁵³ «Раманея» – походить від *romaneé*. Це зарубіжне виноградне вино високої якості.

⁵⁴ «Ренское» – альтернативна назва рейнського вина, буквально – «ренське». Часто згадується у записах як хмільний напій для бенкетів, прийомів.

⁵⁵ Алкан – іспанське вино темно-червоного кольору.

⁵⁶ Напій, в основі якого мед, трави, спеції. Він був щось на зразок чаю.

⁵⁷ «Полотно» (або «полот») у харчових описах – це одиниця обліку, яка означає пласт або шмат м'яса, розрізаний у формі плоского полотна.

А от Севска до Москвы в приставех у него, гетмана, были стольник и полковник Константин Макеев да из дворян Никифор Яцын. А в впроважатых из Батурина было московских стрелцов 60 человек. (571→)

А от Москвы до Батурина генерал-порутчик Андрей Цей. А с ним в провожатых московских стрелцов капитан да 20 человек стрелцов того полку, которому велено быть при гетмане в Батурине.

Да по справке с Кормовым и с Сытным дворцами в том же 197 (1689) году дано гетману ж с тех двorcов запасов, кроме обыкновенных столов. С Кормового дворца послано к нему, гетману, на-встречу в Калугу:

теша⁵⁹ белужья матерая астраханская, теша матерая [астраханская?];

косяк мякотной московской проделия;

косяк мякотной астраханской;

2 косяка двойных хрещовых астраханских;

2 языка з башками астраханские⁶⁰;

10 тумачов⁶¹;

3 ведра кавардаку⁶².

Да свежей рыбы: осетр; 2 белые рыбицы. (572→)

С Сытного дворца перевезено на Посолской двор к приезду ево, гетманскому, в запас:

20 ведр квасу овсяного; 20 ведр квасу ячнего; 20 ведр браги; 4 ведр меду обарного⁶³; 20 ведр уксусу доброго.

Да в прошлом 1700 году генваря в 22 день к великому государю был в приезде он же, гетман Мазепа, а при нем генеральной старшины и полковников, и иных чинов людей, генеральной ясаул Иван Ломиковской, генеральной бунчужной Иван Скоропадской, нежинской полковник столник Иван Обедовской, знатных войсковых товарищей и полковничьих детей 11 человек, канцеляристов 4 человека, 1 священник, 1 аптекар, 1 трубач, да челяди ево, гетманской, и вышеписанных особ 27 человек, да при них же 60 лошадей. (573→) Великого государя жалованья к приезду ево изготовлено было и перевезено на Большой Посолской двор с Московского Отдачного двора питья:

20 ведр вина двойного, 100 ведр простого, 100 ведр меду вареного, белого тож; пива мартовского и рсхожего 4 вари.

Да из ратуши конского корму 50 возов сена, 100 четвертей овса; 20 сажень дров, 2 человека водовозов с лошадми из дворянми из бочки. Да для работы и топления полат из Стрелецкого приказа 6 человек метелщиков⁶⁴.

Да подневного корму и питья давано с приезду ево по отпуске:

ГЕТМАНУ:

денег по рублю, питья по 8 чарок вина двойного, по полу ведру меду вареного, белого меду по тому ж, по 2 ведра пива мартовского.

ГЕНЕРАЛЬНОЙ СТАРШИНЕ:

ясаулу Ивану Ломиковскому, бунчужному Ивану Скоропадскому, нежинскому полковнику (574→) столнику Ивану Обидовскому денег по 5 алтын, питья по 5 чарок вина двойного, по 3 крушки меду вареного, пива мартовского по тому ж.

Знатным войсковым товарищем и полковничьим детям 11 человек, канцеляристом 4. Всего 15 человек денег по 3 алтына, по 2 денги, питья по 4 чарки вина, по 3 крушки меду, пива по тому ж.

Священнику да аптекарю денег по 2 алтына, по 4 денги, питья по 3 чарки вина, по 2 крушки меду, пива по тому ж. Трубачу денег по 2 алтына, питья по 2 чарки вина, по крушке меду, по 2 крушки пива.

Челяди 27 человеком по 6 денги, питья по чарке вина, по крушке пива человеку на день.

Для вечероваго сиденья на свечи салные маковые⁶⁵ и простые всем вопче по 6 алтын, по 4 денги на сутки.

Да конского корму на 60 лошадей (575→) на сено и на овес по 10 денги лошади на сутки, а дрова иманы из ратуши.

На отпуск дано:

Гетману кафтан венгерской бархатной зеленой и спод соболей пластинчатой, с рукавами пупчатыми собольи ж подпушен, отласом золотным обшит, голуном золотным буравчетым широким да шнуром золотным вместо нашивки нашит линт⁶⁶ золото с серебром широкой с кистями золотыми ж и сварворки пуговицы нашиты золотные с изумруды и с яхонты, и рукавам у запястья вместо застежек нашиты пуговицы ж серебряные золоченые с яхонты всего ценю в 757-м рублей 18 алтын в пол 3 денги. Делан тот кафтан в Казенном приказе.

⁵⁸ Постила – десерт. Виготовлялася з яблук, меду, іноді ягід, збивалася і сушилася. Постилу згортали в рулон (трубу) або формували в довгастий циліндр, обгорнутий тканиною чи папером.

⁵⁹ Жирна, м'ясиста ділянка тулуба риби, вважалася делікатесом.

⁶⁰ Варені або копчені яловичі або баранячі язички з головами тварин. Подавалися як царська закуска.

⁶¹ Тумак – копчена або в'ялена ковбаса, іноді м'ясний рулет.

⁶² Кавардак – страва з м'яса, субпродуктів і овочів, щось на кшталт рагу або тушкованого м'яса.

⁶³ «Обарный мед» – це термічно оброблений мед (обварений).

⁶⁴ Службова особа, що займалася прибиранням, зокрема підмітанням, а також розпалюванням печей та підтриманням тепла в приміщеннях.

⁶⁵ Це свічки, зроблені шляхом багаторазового занурення гнота у розтопленний віск або сало.

⁶⁶ Декоративна стрічка.

Генеральной старшине и полковнику по кубку серебряному весом один в фунт в 84 золотника⁶⁷, другой кубок весом против того ж, (576→) третий кубок весом фунт 78 золотников, по сукну кармазину, по отласу, по тафте, по 40 соболей, по 80 руб. сорок человеку.

Знатным войсковым товарищам и полковничьим детям по сукну кармазину, по камке, по тафте, по 3 пары соболей по 10 руб.

Канцеляристам по сукну кармазину, по камке, по тафте, по паре соболей по 5-ти рублей.

Священнику и аптекарю по сукну аглинскому, по паре соболей по 3 руб. пара, трубочо сукна аглинского, пара соболей в 2 рубля.

Челяди по сукну амбургскому человеку, сукна и тафты по 5, атласы и камки по 10 аршин⁶⁸.

Да в дорогу дано:

Гетману на корм 100 руб.

Генеральной старшине и полковнику, и иных всех чинов людям поденного корму на 10 дней, по тому ж, почему давано было на Москве.

Гетману ж дано 3 дворцов пряных зелей (577→) и овощей, и питья во всем против дачи 198 (1689) года. Да с Отдаточного двора питья 10 ведр, вина двойного 50 ведер, вина простого, меду пареного и белого по тому ж, 2 вари пива доброго.

Поставлен он был, гетман, на Большом Посолском дворе. А у приеме и у расходу вышеписанного питья и конского корму, и дров, и для всякого порядку был приставлен стряпчей Михайла Текутьев да приказу Малыя России подьячих 5 человек.

При нем же, гетмане, для караулу и обережения в пути и на Москве был столник Иван Анненков да Григорьева полку Анненкова стрелцов 100 человек. А встречи ему, гетману, против прежнего обыковения не было, так же и обыкновенного годового жалованья ему, гетману, и генеральной старшине, и полковником в том году не послано.

А в прошлом 1702 году генваря в 29 день к великому государю был в приезде он же, гетман Мазепа. (578→) А при нем, гетмане и ковалере, генеральной старшины и иных чинов людей было:

2 ясаула войсковых генеральных – Иван Ломиковский, Иван Скоропадской;

знатной войсковой товарищ Клим Долгополой;

священник гетманской отец духовный Василий;

2 человека войсковых канцеляристов;

гетманский свойственник Яков Малышевской;

конюшей; дворецкой; дворянин; гетманской прикащик; обозной; 19 слуг; 11 человек слуг же покоевых; цильорик; 2 человека трубачей; два ключника; шатерничей; 21 человек возниц и конюхов, 11 человек поваров и кухарей;

слуг и челяди, которые при генеральной старшине и иных особах, 39 человек. Всего при гетмане всяких чинов людей 125 человек.

Да у гетмана ж и у генеральной старшины, и у иных чинов людей 81 лошадь. (579→) Жалованья давано поденного корму и питья

ГЕТМАНУ:

Денег по рублю, питья по 8 чарок вина двойного, по полу ведру меду вареного, по ведру меду белого, по 2 ведра пива мартовского.

ГЕНЕРАЛЬНОЙ СТАРШИНЕ:

Двум человеком генеральным ясаулам денег по 5 [алтын], питья по 5 чарок вина двойного, по 3 крушки меду вареного, пива мартовского по тому ж.

Знатному войсковому товарищу Климу Долгополому денег по 4 алтына, питья по 4 чарки вина, по 3 крушки меду, пива по тому ж.

Священнику Василию, которому гетман в духовенстве, да 2 человеком всяковым канцеляристам денег по гривне, питья по 4 чарки вина, по три крушки меду, пива по тому ж.

Гетманскому свойственнику Якову Малышевскому, конюшему, дворецкому, дворянину, и того 4 человеком, денег по 2 алтына, по 4 денги, по 4 чарки вина, по три крушки меду, пива по тому ж.

(580→) Гетманскому прикащику, обозному, 30 человеком слугам, цырюлику, 2 трубачам, и того 35 человеком, денег по 2 алтына, питья 2 чарки вина, по крушке меду, по 2 крушки пива.

Двум человеком ключникам, шатерничему, 27 человеком конюхам, 11 человеком поварам и кухарям, всего 41 человеку, по 8 денги, питья по чарке вина, по крушке пива.

Слугам, челяди, которые при генеральной старшине и иных особах, 39 человеком, по 6 денги, питья по чарке, пива по крушке, пива человеку на день.

Да для вечерowego сиденья на свечи салные маконые и простые всем вопче по 6 алтын, по 4 денги на сутки.

Да гетманским и генеральной старшине, и иных чинов людей 81-й лошади на корм на сено, и на овес по 10 денги на сутки на лошадь.

НА ОТПУСК ДАНО:

Гетману кафтан венгерской бархатной на собоьем пластинчатом меху с нашивки ис линты⁶⁹ из голуном (581→) золотным, с пугвицы золотыми с ызумруды и с яхонты ценою в 757 рублей 18 алтын в пол 3 денги во всем против прошлого 1700 года.

Генеральной старшине, двум человеком ясаулом по кубку серебряному, весом по фунту по 84 золотника, по сукну кармазину, по отласу, по тафте, по сороку соболей, по 80 руб. сорок человеку.

⁶⁷ Золотник – це 1/96 фунта, тобто приблизно 4,266 грама.

⁶⁸ 3 XVIII ст. 1 аршин дорівнював 28 дюймам, тобто 71,12 см.

⁶⁹ Декоративна стрічка.

Знатному войсковому товарищу сукно кармазин, камка, тафта, три пары соболей по 10 руб. пара.

Священнику да двум человеком канцеляристам по сукну кармазину, по камке, по тафте, по паре соболей по пяти рублей пара.

Да по особому указу одному старому канцеляристу Филипу Орлику сверх настоящей дачи дана пара соболей по 15 рублей.

Гетманскому свойственнику, дворецкому, конюшему, дворянину по сукну кармазину, по камке, по паре соболей по пяти рублей пара.

Гетманскому прикащику, обозному, 30 человеком (582→) слугам по сукну, полукармазину, по тафте, по паре соболей, по 3 руб. пара.

Двум человеком ключником, шатерничему, 27 человеком конюхом да одиннадцати человеком поваром и кухарем по сукну амбурскому да по соболу, по рублю соболь.

Слугам и челяди, которые при генеральной старшине и иных чинах, 39 человеком, по сукну амбурскому человеку.

ДА В ДОРОГУ ДАНО:

Гетману на корм 100 руб.

Генеральной старшине и иным вышеписанным чинам со всеми при них будущими людьми поденного корму на десять дней по тому ж, почему им давано на Москве.

Да сверх того гетману ж и кавалеру дано пряных зелей и овощей и питья:

Из Овощной полаты:

Шафрану, корицы, гвоздики, мушкатных орехов, мушкатного цвету по четверти фунта (583→), инбиру, перцу по фунту, ягод винных, изюму коринки, миндалных ядер по два фунта.

Две головы сахара среднего весом 7 фунтов.

Пол пуда пшена сорочинского.

С Сытного двorca:

Пол бочки раменеи; 6 ведер ренского; 2 ведра алкану; 3 ведра збитню; 8 ведр вина двойного, 10 ведр пива с малиною; 12 ведр меду цыженого; пуд патоки точеной; 30 лимонов; 4 ведра уксусу новгородского; 6 ведр уксусу московского.

С Кормового:

20 осетров соленых.

С Хлебенного:

Две трубы постилы черной.

С Отдаточного двора:

10 ведр вина двойного; 50 ведр вина простага. Меду вареного и белого по тому ж. Две вари пива мартавского.

И по указу великого государя, а по приказу (584→) боярина Феодора Алексеевича Головина с товарищи, и против прежних примеров куплено:

К приезду ево, гетмана и кавалера, к Москве – 100 четвертей овса, по 14 алтын четверть, и того 42; 50 возов сена по 23 алтына по 2 денги воз, и того 35 руб.

20 сажень дров четырех аршин по 2 руб. по 20 алтын сажень, и того 52 рубли;

свеч салных на 35 алтын; соломы на алтын на 2 денги; рыбы живой на 10 руб. с полтиною; хлебов, калачей, уксусу, перцу на рубль на 26 алтын 4 денги.

Да с Отдаточного двора взято питья 20 ведр вина двойного, 100 ведр простого, 4 вари пива, 100 ведр меду вареного белого тож.

Пива с Отдаточного двора не взято, что было плохо, и куплено в Басманной, дано за две вари 24 руб.

Да в бытность ево, гетмана, на Москве к прежним покупным 20 сажень (585→) дров куплено 18 сажень, по той же вышеписанной цене, и того 46 руб. 26 алтын 4 денги.

Еще к тому ж две сажени дров дано 5 руб. 6 алтын 4 денги.

Да свеч салных 70 маканых, и четверо, и двое, и односветильных, на 11 руб. на 31 алтын две денги.

Да за проезд ево, гетмана, и при нем будучих в Покровские ворота, что он проезжал вночи не по одно время без денежна, заплачено 5 руб.

Всего вышеписанного расхода 236 руб. 6 алтын 4 денги.

И на вышеписанную покупку денги даны ис приказа Малыя России 51 руб. 24 алтына да из Новгородского приказа 184 руб. 9 алтын 2 денги Посольского приказа переводчику Матвеем Белецкому да подъячему Афонасию Инехову: росписка на указе в Новгородском приказе.

А забирал и приторговывал те нижеписанные товары приказу Малыя России старой подъячей Петр Курбатов (586→). Да на отпуске на дачю его, великаго государя, жалованья гетману ж и кавалеру золотная материя, а генеральной старшине двум человеком два кубка серебряные, да локотные товары сукна и камки луданы⁷⁰, и тафты приторгованы в рядах, а именно:

Гетману и кавалеру материи золотной 12 аршин по осми рублей с полтиною аршин. И того 102 руб. Суровского ряду у торгового человека у Андрея Калмыка.

2 кубка серебряных золоченых с кровлями весом 1-й фунт 67 золотников с полузолотником, второй фунт же 50 золотников с полузолотником ценою фунт по 17 руб по 9 алтын по 2 денги, а золот-

⁷⁰ Лудани могли означати шовковї тканини з блискучим, металевим ефектом – можливо, із вкрапленням срібних або золотих ниток.

ник имеетца по 6 алтын, и того 55 руб. 26 алтын 4 денги серебряного ряду у торговаго человека у Кадашевца у Якова Посникова.

СУКОН:

Кармазину 90 аршин по рублю, по 20 алтын аршин. И того 144.

Полукармазину 25 аршин, по рублю аршин. И того 215 рублев. (587→)

Аглинского 165 аршин по 26 алтын по 4 де аршин. И того 132 руб.

Вместо амбурских шиптуху⁷¹ 310 аршин, по 13 алтын по 4 денги аршин. И того 127 руб алтына 2 денги.

И те сукна приторгованы Суконнаго ряда у сидельцов Гостиной сотни у Степанова человека Цынбалщикова у Филипа Алексева, да Казеной слободы у Степана Михайлова с товарищи.

ЛОКОТНЫХ ТОВАРОВ:

У вышеписанных Андрея Калмыка и у иных.

Отласу 20 аршин по 25 алтын аршин, и того 15 руб.

Камки лудану 128 аршин, по дватцати алтын аршин. И того 76 руб. 26 алтын 4 денги.

Тафты 260 аршин по 20 алтын аршин. И того 156 руб.

Всего вышеписанных товаров в рядах приторговано на 1023 руб. на 23 алтына на 2 денги.

Да на дачу ж гетману соболей справливо ж (588→) з государственным Посолским приказом, а по справке Соболиной казны в том приказе за расходы налицо:

40 в 280 руб.; 40 в 250 руб; 40 в 80 руб.

Да мех соболей же в 70 руб. взятой в том Посолской приказе по смерти думнаго советника Прокофья Богдановича Возницына, которой зделан из государевых соболей в бытности великих и полномочных послов в Вене.

Да остаточных соболей походной Посолской канцелярии 2 пары по 30 руб. пара.

А о соболях же на дачю его, великого государя, жалованья генеральной старшине и всем вышеписанным чинам против прежних примеров послана в Сибирской приказ память, и соболей ис того приказу неотпущено, а доведетца дать соболей на 559 руб.

Такова вышеписанная выписка за справками Петра Курбатова и Федота Рогова. (589→)

Опреление

1703 году, Москва в 25 день великий государь, царь и великий князь Петр Алексеевич Всея Великия и Малыя, и Белья России самодержец пожаловал Войска Запорожскаго обоих сторон Днепра гетмана Ивана Мазепу, велел ему дать своего великого государя жалованья со всеми при нем будущими людьми с приезде их октября з 24, ноября по 29-е число.

Гетману поденного корму денег по рублю. Да от Московскаго Отдаточного двора питья по 8 чарок вина двойнаго по полуведру меду вареного, по ведру меду белаго, по 2 ведра пива мартовскаго.

Генеральной старшине двум человеком, генеральному есаулу Ивану Скоропадскому да генеральному бундюжному Михайле Гомалее, денег по 5 алтын, питья по 5 чарок вина двойнаго, по 3 крушки меду вареного, пива мартовскаго потому ж.

3-м человеком знатным войсковым товарищам Дмитрию Максиму (590), Ивану Сулиме, Климу Долгополому, да знатному товарищу и старому войсковому канцеляристу Филипу Орлику по 4 алтына.

Знатному товарищу и майору артиллерии войсковой Фридрику Кениксеку, знатному товарищу войсковому Згуру Стиллеву, войсковому ж канцеляристу Александру Дубяге, конюшему Василью Цурке, и того 4-м же человеком, по гривне.

Питья всем 8-и человеком поровну по 4 чарки вина, по 3 крушки меду пива по тому ж.

Гетманскому свойственнику Якову Малышевскому, аптекарю, лекарю, 2 человеком войсковым музыкантом, 2 человеком дворяном, дворецкому, и того 8-м человеком, денег по 2 алтына по 4 денги, питья по 4 чарки вина, по 3 крушки меду, пива по тому ж.

Казначею, обозному, 21-у человеку покоевым 20-ти человеком слугам, и того сорока трем человеком, денег по два алтына, питья по две чарки вина, по крушке меду, по две крушки пива. (591→) Казаком 33 человеком, которые при генеральной старшине, по 10 денег, питья по две чарки вина, по крушке меду, по две крушки пива.

27-м человеком конюхом, 7-м человеком кухарям, и того 34 человеком, по 8 денги, питья по чарке вина, по крушке пива.

Челядником и хлопцам, которые при генеральной старшине и иных особах, 28-и человеком, по 6 денги, питья по чарке вина, по крушке пива на день.

Да гетманских же и генеральной старшины, и иных чинов людей на 92 лошади на корм, на сено и на овес, по 10 денги на лошадь на сутки.

Да гетману ж дано на отпуск и в дорогу вместо кормовых денег 100 руб. да вышеписанную материю золотную, купя из ряду во 102 руб., да вышеписанной мех соболей в 700 руб., да соболей 40 в 280 руб., 40 в 250 руб., 40 же 80 руб., да две пары по 30 руб. пара.

Взяв мех и сороки ис Посолскаго приказу, а пары из остаточных походных.

Генеральной старшине, есаулу Ивану Скоропадскому, бундюжному Михайлу Гомалею (592→) по кубку серебряному золоченому с кровлями весом первой фунт 67 золотников с полузолотником, другой фунт же 50 золотников с полузолотником, ценою оба 55 руб. 26 алтын 4 денги, да по сукну кармазину по отласу, по тафте, да вместе соболей осмидесять рублевых сороков денгами по 80 руб. человеку.

⁷¹ Шиптух або шиптуха – назва грубого сукна.

3-м человеком знатным войсковым товарищам Дмитрию Максимовичю, Ивану Сулиме, Климу Долгополому по сукну кармазину, по камке, по тафте, да за соболи 30 рублевых пар по 30 руб. человеку.

Войсковому канцеляристу Филипу Орлику сукно кармазин, камка, тафта, да за соболи 20 руб.

Войсковому товарищу и майору артиллерии Фридриху Кениксеку, знатному войсковому товарищу Згуру Стиллеву, да канцеляристу Александру Дубяге, и того 3-м человеком, по сукну, кармазину, по камке, по тафте, да за соболю по 5 руб.

Гетманскому свойственнику Якову Малышевскому, аптекарю Самойлу Виггнеру, лекарю Анастасию Гречанину, двум человеком войсковым музыкантом, двум человеком дворяном, конюшему, дворецкому, и того 9-ти человеком, по сукну кармазину, по камке, за соболи по 5 руб.; (593→) назначено, обозному, да 41-у человеку слугам по сукну полукармазину, по тафте, да за соболи по 3 руб.

Казакам 33-м человеком по сукну аглинскому, за соболю по 2 руб.

27 человеком конюхам, 7-у человеком кухарям, и того 34-м человеком по сукну амбурскому, да за соболи по 1 руб. собол человеку.

Челядником и хлопцам 28-у человекам по сукну амбурскому человеку мерою сукна и тафты по 5 аршин, атласа по 10-ти аршин, камки по 8-и аршин.

Да генеральной старшине и иным вышеписанным чинам, и их людем в дорогу поденного корму на 10 дней против вышеписанной же московской дачи и кормовые денги, и на отпуске по вышеписанным указным статьям и, что куплено к приезду, и за взятых из ряду локотные товары по вышеписанной приторгованой цене.

А за соболи старшине и прочим по указной же цене в какову цену иманы из Сибирского приказу дать денги из приказа Малыя России и из Новгородского приказа. И о тех денгах дать в те приказы, а о меху и о соболях в Посольской приказ указы, а о питье к приезду и о поденном, и на отпуск послать в ратушу память (594→). Да сверх того гетману ж пряных зелей и овощей, и питья из Овощной полаты:

Шафрану, корицы, гвоздики, мушкатных орехов, мушкатного цвету по четверти фунта, инбирю, перцу по фунту, ягод винных, изюму коринки, миндалных ядер по 2 фунта, 2 головы сахару среднего весом 7 фунтов, пол пуда пшена сорочинского.

С Сытного дворца: по бочки романи, 6 ведр ренского, 2 ведра алкану, 3 ведра збитню, 8 ведер вина двойного, 10 ведер пива с малиною, 12 ведр меду цыженного, пуду патоки точеной, 30 лимонов, 4 ведра уксусу новгородского, 6 ведр уксусу московского.

С Кормоваго дворца: 20 осетров соленых.

Хлебенного: две трубы постилы черной.

Да с Отдаточного двора: 10 ведр вина двойного, 50 ведр вина простого, меду вареного и белого по тому ж, две вари пива мартовского.

Сей его, великого государя, указ приказал записать боярин Федор Алексеевич Головин.

Вышеписанная выписка и приговор по листам скреплена по сему.

Диок⁷² Василий Посников.

Диок Иван Волков.

Диок Михайло Радостамов.

References

- Akmanov, I. (2016). *Bashkirskie vosstaniia XVII–XVIII v. – fenomen v istorii narodov Evrazii* [Bashkir uprisings of the 17th–18th c. – a phenomenon in the history of the peoples of Eurasia]. Ufa, Russia.
- Almazov, O. (2015). *Hetmanski ahenty yak kanal otrymannia hetmanom Livoberezhnoi Ukrainy I. Samoilovychem vidomostei pro stan sprav v Rechi Pospolytii (1672–1687 rr.)* [Hetman's agents as a channel for hetman of Left-Bank Ukraine I. Samoilovych to receive information on the state of affairs in the Polish-Lithuanian Commonwealth (1672–1687)]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, P. 3–10. Chernihiv, Ukraine.
- Almazov, O., Pavlenko, S. (2023). *Dvi sproby Baturyna u 1692–1693 rr. vidity vid Moskvy* [Two attempts by Baturyn in 1692–1693 to break away from Moscow]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 5, P. 66–88. Chernihiv, Ukraine.
- Bantysh-Kamenskyi, D. (1903). *Ystoryia Maloi Rossyy ot vodvorennyia slavian v sei strane do unych-tozhenyia hetmanstva* [History of Little Russia from the settlement of the Slavs in this country to the destruction of the Hetmanate]. Saint Petersburg–Kyiv, Russia–Ukraine.
- Bushev, P. (1976). *Puteshestviye yranskoho posolstva Mokhammeda Khosein khan-beka v Moskvu v 1690–1692 hh.* [The journey of the Iranian embassy of Mohammad Hossein Khan Bek to Moscow in 1690–1692]. *Strany y narody Vostoka – Countries and nations of the East, XVIII*, P. 135–172.
- Donnelly, A. (1995). *Zavoevanie Bashkirii Rossiei 1552–1740. Stranitsy istorii imperializma* [The conquest of Bashkiria by Russia 1552–1740. Pages of the history of imperialism]. Ufa, Russia.
- Herbilsykyi, H. (1948). *Petro Pershyi v Zakhidnii Ukraini (1706–1707 rr.)* [Peter the First in Western Ukraine (1706–1707)]. Lviv, Ukraine.
- Khodarkovsky, M. (1992). *Where two worlds met: the Russian state and the Kalmyk nomads, 1600–1771*. Ithaca, USA.
- Kostomarov, N. (1885). *Ystorycheskye monohrafyy y yssledovanyia* [Historical monographs and studies]. Saint Petersburg, Russia.

⁷² В копії «діок» [діак], тобто дяк.

- Kulbakhtin, N. (2007). Gramoty russkikh tsarei bashkiram. Novye istochniki o dobrovolnom vkhozhdenii Bashkirii v sostav Rossiiskogo gosudarstva [Charters of Russian tsars to the Bashkirs. New sources on the voluntary entry of Bashkiria into the Russian state]. Ufa, Russia.
- Leonova, A. (2012). Posolskii «korm» kak sostavnaia chast diplomaticheskogo daroobmena Moskovskogo gosudarstva XVI–XVII vv. [Embassy “food” as an integral part of diplomatic gift exchange in the Moscow state of the 16th–17th c.]. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. Istorii – Bulletin of Tomsk state university. History*, 4, P. 212–215.
- Monchalovskiy, O. (1903). Petr Velykiy v Halytskoi Rusy. Ystorycheskye zapysky y zametky [Peter the Great in Galician Rus. Historical notes and observations]. Lviv, Ukraine.
- Ohloblyn, N. (1901). Obozrenye stoltsov y knyh Sybyrskoho prykaza (1592–1768 hh.) [Review of the tables and books of the Siberian order (1592–1768)]. Moscow, Russia.
- Pavlenko, S. (2003). Ivan Mazepa [Ivan Mazepa]. Kyiv, Ukraine.
- Pavlenko, S. (2017). Viisko Karla XII na pivnochi Ukrainy [The army of Charles XII in northern Ukraine]. Kyiv, Ukraine.
- Pavlenko, S. (2021). Hetman Ivan Mazepa. Pershe piatyrychchia pravlinnia [Hetman Ivan Mazepa. The first five years of rule]. Kyiv, Ukraine.
- Pavlenko, S. (2025). Shablia Ivana Mazepy. Rozbudova Hetmanshchyny na mezhi XVII–XVIII st. [Ivan Mazepa’s saber. The development of the Hetmanate at the turn of the 17th–18th c.]. Kyiv, Ukraine.
- Pavlenko, S. (Comp.). (2007). Doba hetmana Ivana Mazepy v dokumentakh [The era of hetman Ivan Mazepa in documents]. Kyiv, Ukraine.
- Pavlenko, S. (Ed.). (2019). Dva dokumenty 1708 r. pro konfiskatsiiu maina ta koshtiv I. Mazepy u Bilii Tserkvi ta Kyievi (pidhotuvav do druku S. Pavlenko) [Two documents of 1708 on the confiscation of I. Mazepa’s property and funds in Bila Tserkva and Kyiv (prepared for publication by S. Pavlenko)]. *Sivrianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, P. 70–72.
- Pavlov, P. (1972). Pushnoi promysel v Sybyry XVII v. [Fur trade in Siberia in the 17th c.]. Krasnoyarsk, Russia.
- Samigulov, G. (2018). Yasachnye liudi, inozemtsy, yasak i daroobmen – prakticheskie razmyshleniia o teorii [Yasak people, foreigners, yasak and gift exchange – practical reflections on theory]. *Zolotoordynskoe obozrenie – Golden horde review*, 6 (2), P. 342–369.
- Topkeev, V. (2018). Aiuka-khan i ego vremia. Monografiia [Ayuka Khan and his time. Monograph]. Elista, Russia.
- Tsiuriumov, A. (2007). Kalmytskoe khanstvo v sostave Rossii: problemy politicheskikh vzaimotnoshenii [The Kalmyk Khanate as part of Russia: problems of political relations]. Elista, Russia.
- Ustrialov, N. (1858). Ystoriia tsarstvovaniia Petra Velykoho [History of the reign of Peter the Great]. Saint Petersburg, Russia.

Павленко Сергій Олегович – історик, заслужений журналіст України, шеф-редактор наукового журналу «Сіверянський літопис» (просп. Миру, 13/106, м. Чернігів, 14021, Україна).

Pavlenko Sergiy – historian, honored journalist of Ukraine, editor-in-chief of the scientific historical journal “Siverian chronicle” (13/106 Myru av., Chernihiv, 14021, Ukraine).

E-mail: PavlenkoSO1955@gmail.com

Дата подання: 1 вересня 2025 р.

Дата затвердження до друку: 15 грудня 2025 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Павленко, С. Гетьманські посольства до Москви 1689, 1700, 1702, 1703 рр. *Сіверянський літопис*. 2025. № 6. С. 110–123. DOI: 10.58407/litopis.250612.

Цитування за стандартом APA

Pavlenko, S. (2025). Hetmanski posolstva do Moskvyy 1689, 1700, 1702, 1703 rr. [Hetman embassies to Moscow in 1689, 1700, 1702, and 1703]. *Sivrianskyi litopys – Siverian chronicle*, 6, P. 110–123. DOI: 10.58407/litopis.250612.

